

A Kiskörei-víztároló gerincesállat-világa

ENDES Mihály
Tiszafüred

ABSTRACT: Author examines the vertebrate fauna of a storage-lake in the Central Tisza region with 127 km² surface filled from spring to autumn in the late seven years already; delineates the animal communities of the so called type-areas which can be characterized by different locations, physiognomy, hydrographical relations as well as phytocenosis. In the second half of the paper author gives a detailed fauna list, at last he proposes a more efficient defence of this area.

Közel másfél évszázad telt el azóta, hogy megszületett a Tisza szabályozásának átfogó terve. A SZÉCHENYI István által kezdeményezett munkálatok eredeti célja - kereken kétmillió hektár ármentesítése és a belvízveszély megszüntetése a folyó mentén - mára nagyjából megvalósult. Eközben a Tiszabecs és Sziged között 112 átvágás létesült, s ily módon a síksági szakasz mintegy hatvan százaléka rövidült. A levágott és a spontán lefűződött kanyarulatok, holtágak azonban még továbbra is egy igen gazdag és sokrétű élővilágnak nyújtottak menedéket. Magát a Tiszát bokorfüzesek, pompás alacsony ártéri puhafa-erdők és magas ártéri tölgyes-körises keményfaligetek kísérték, a morotvákban pedig igazi tavi-mocsári flóra uralkodott. Hatalmas ártéri rétek virultak, amelyeket a folyó továbbra is rendszeresen meglátogatott.

Az elmondott gazdagság mögött az állatvilág sem maradt el. 1700 körül született az a szólás, amely szerint "a Tisza fele víz, a másik fele hal." A feljegyzések, de még a közelmúlt vizsgálatai is arról tanúskodnak, hogy a folyó ekkoriban még a felső pontyos zóna márnarégióval határos szakaszába tartozott. Ezt az állóvízes részek limnofil halai mellett az áramlást kedvelő reofil fajok magas aránya is jelezte /HARKA, 1982/. Jellegzetesek voltak a tokfajok. Ennek bizonyítékeként ötven éve Tiszaozónánál még mázsán felüli súlyú vízapeldány került a hálóba, a híres kecsegeállomány számára pedig egy kérészfaj, a tiszavirág lárvájának tömege jelentette a fő táplálékforrást. Igen gyakori volt a mocsári teknős, miután a homokos parti zóna ideális feltételeket jelentett szaporodásához. A ligeterdő számos madárfajnak, közöttük telepesen élő gémekeknek, kócsagoknak, kárókatonáknak és ragadozó madaraknak /ma már ritkuló kánya-, sas- és sólyomfajoknak/ adott otthont. Közülük is azonban a zavarásra érzékenyebb darázsólyv, a vörös kánya és a békászó sas, a vetési varjú telepeivel együtt pedig a kék vércse eltűnt mára. A hatalmas kaszálókon költött a sok réce és guvatféle, a rovargazdag rétek öreg fű- és nyárfáiban baglyok, szalakóták, bankák és harkályok fészkeltek, de volt itt szép számmal fogoly és fürj is.

A változatos táj sokszínű emlősfajta kialakulását eredményezte. Talajlakó kismemlősök /pocokok, egerek/ és a reájuk vadászó menyétfélék /hermelin, mezei görény/ nagy számmal éltek errefelé, a faodvakban denevérek tanyáztak. Igen gyakori volt az értékes prémjéért vadászott, de napjainkban már védelmet élvező vidra, nemkülönben más, vízhez kötődő négy lábú is /cickányok, pészmapocok/. Századunkban ez a csodálatos élővilág egyre jobban fogyott, szegényedett, hiszen a víztől visszanyert területeken szántókat és gyümölcsösöket hozott létre az emberkéz, erdőket ültetett és művelt, tanyákat épített. Mindezek ellenére mégis a Közép-Tisza vidéke őrizte meg a legtöbbet a múlt értékeiből, bár ezeket az értékeket már csak helyenként, erdőfoltokon, egyes zavartalanabb morotvákban, rétmozaikokon találhattuk meg, egymástól szigetszerűen elkülönülve.

Az árvizektől elhódított területeken zajló egyre intenzívebb mezőgazdálkodás számára azonban kevésnek bizonyult a víz. Új felvonás kezdődött a Tisza életében, miután a hangsúly most már a víz visszatartására és célszerű felhasználására tevődött át. Következésképp 1968-ban Kiskörénél vízlépcső és duzzasztó

építése kezdődött, majd egy Tiszabábolnáig terjedő 40 km hosszú és 127 km² felületű víztároló körvonalai bontakoztak ki. Ennek kialakítása során azonban az érintett területen ismét mélyreható változások tették próbára az élővilág még megmaradt szigeteit. Az erdőirtások, amelyek még ma is folynak, a földmunkák, így gátak építése, csatornák ásása, robbantások átalakították a táj arculatát. A meder duzzasztása 1973-ban kezdődött és 1978-ra befejeződött. Hatására a folyó mozgása lelassult, medrében iszap rakódott le, vízvirágzások léptek fel eleinte. Sokfelé megszűntek a homokpadok és a meredek, u.n. szakadópartok, amelyek pedig oly szorosan hozzá tartoztak a táj képéhez. A tároló feltöltése /vizét márciustól októberig tartják/ során hatalmas, egybefüggő, tóyszerű kép alakul ki. Bár az átlagos vízmélység csupán 1 m körüli - ez éppen 1 m-rel alacsonyabb a tervezett véglegesnél - a mintegy 4-5 km széles hullámtér impozáns látványt nyújt. Az említett vízmagasságnál azonban a mocsarak és rétek már jó részt eltűnnek a víz alatt, bár nádas, gyékényes, kákás foltokat sokfelé láthatunk. A magasabban fekvő füves, bokros és fás részek szárazon maradványszigetként, nagyobb szigetekként őrzik sajátos élőviláguk maradványait. Ősszel azután - amikor kor további öntözésre már nincs igény - a vizet ismét leengedik és eltűnik a "tó".

Az elmondottakból láthatjuk, hogy a Közép-Tisza életében újabb, merőben más fejezet kezdődött a Kiskörei-víztároló - miért ne nevezetnénk "Széchenyitárolónak"? - létrejöttével. A változások figyelemmel kísérése, amely az élővilágban törvényszerűen bekövetkezik, igencsak vonzó feladatot jelent a kutató számára és ez alól én sem vonhattam ki magam. E helyen a tároló gerinces faunájának 1977 és 1984 közötti nyolc éven át végzett tanulmányozásáról számolok be oly módon, hogy az itt található jellegzetes és a többitől eltérő fekvéssel, fiziológiával, hidrogáfiai viszonyokkal, valamint növénytársulásokkal jellemezhető u.n. tipusterületek gerinces állategységeit vázoló fel. Emellett felsorolom az eddig észlelt fajokat, röviden jellemezve itteni körülményeiket, érintve mennyiségi viszonyaikat is.

A dolgozatomban szereplő földrajzi nevek legnagyobb részét a ma közhasználatban lévő térképeken nem találjuk meg. Pedig a régi térképek és a százhajogomány által megőrzött elnevezések - erek, fokok, morotvák, fenékek, láposok és tavak - jó része ma is létező objektumok és ezek ismerete nélkül aligha igazodik el a vidéken a látogató, vagy éppen a kutató. Igen kívánatos lenne mindezek összegyűjtése és megőrzése az utókor számára, amíg nem késő! Az egyes u.n. tipusterületek leírásánál használt botanikai kifejezések /azaz az egyes növénytársulások magyar megfelelői/ SOÓ idézett munkájában találhatók meg, míg az állatok elnevezésénél GOZMÁNY alapvető művét használtam fel. Irodalomjegyzékem összeállításánál csak a jelen, ill. a közelmúlt viszonyaira utaló forrásokat vettem figyelembe, azokat, amelyek hozzájárultak mondanivalóm alátámasztásához

TIPUSTERÜLETEK ÉS GERINCES ÁLLATEGYÜTTESEIK

1. A Tisza

Folyóvízi karakterét a tároló területén is megőrizte a Tisza, bár "vízrendszerét" ma számos kiágazó csatorna bővíti. Teljes duzzasztáskor is erőteljesen folyik medrében, a csatornában azonban a folyásirány a víz szintjének megfelelően változik. Keményebb teleken hosszú szakaszokon befagy, de egyes örvények, áramlatok jégmentes részeket is fenntartanak. Felszíne gyakorlatilag növénytelen.

A medrében kimutatott halfajok száma - ez jelenleg 49 - a hazai fauna kétharmadát jelenti. Lényeges megjegyezni, hogy a megváltozott áramlási viszonyok következtében csökkent a lebegtetett hordalék mennyisége és ezzel párhuzamosan nőtt a víz átlátszósága. Ez viszont algaszaporulatot eredményezett, amely a haltáplálék gyarapodását vonta maga után /HAMAR, 1977/. Az összefoglalóan a ponty szinttáj alsó régiójába sorolható folyószakaszon az áramlást, valamint a kemény, homokos, márgás aljzatot kedvelők bár megfogyatkozva, de éppen itt élnek, jöllehet az iszaplerakódás fokozódásával életterük egyre szűkül. Ilyen fajok a kecsge, a fejes domolykó, a ragadozó őn, a vésettajkú padúc, a fenékjáró küllő és a rózsás márna. Főként a széli, csendes, sekélyebb vizekben gyakoriak egyes kis termetű fajok, így a kurta baing és a szívrányos ökle. A leggyakoribb, valamint közismert fajok a teljesség igénye nélkül /a

dolgozat második felében található faunalistában minden faj szerepel/. Felso-rolva: jász, halványfoltú küllő, bagolykeszeg, garda, balkáni csík, angolna, menyhal, kőszüllő, magyar bucó, széles durbincs, selymes durbincs. Szórványosan, vagy alkalmilag kerül elő a vágó tok, a sebes és a szivárványos pisztráng, a nyúl-domolykó, évkeszeg /szilvaorrú keszeg/, német bucó. Meghonosodott a két busafaj és az amur, valamint kiserőjük, a gyöngyös razbora. 1984-ben telepítették be a pisztrángsügért.

A Tisza a madarak számára elsősorban táplálkozó terület. A mederfenékről főként áttelelő réce- és bukófajok /kerce- és jegesréce, kis bukó/ gyűjtene, a felszínközeli halakra les a nyílfarkú halfarkas és a jégmadár. A víztükör felett mozgó rovarokkal táplálkozik a sarlósfecske /vonulásán/ és a partifecske, a tiszavirág rajzásokon azonban más faj is: fecskéfélek, rigófélék, poszátafélék, légykapó- és gébicsfélék, pintyfélék.

2. A morotvák

Főként a Tisza jobb partján található a mélyvízű morotvák, amelyek ma - csatornák útján - ismét kapcsolatba kerültek a folyóval. E típusba sorolhatók, bár csekélyebb jelentőségűek a kubikgödrök is. Bár vízszintjük ingadozik, gyakorlatilag állóvizek. Lebegő és gyökerező hínártársulások /így a rence-béka-lencse, rucaöröm, süllőhínár-békaszőlő, tündérrózsa, sulyom/ kisebb-nagyobb területeket borítanak felszínükön.

Jellegetes halfajaik a folyóéval nagyjából megegyeznek. A hullók közül a mocsári teknős rohamosan fogy, a vízi sikló rendszeres, bár nem gyakori. Különleges jelenség a partokon kivágott és vízbedől, majd összetorlódtott, részben megfeneklett, részben úszó gallyak, fatörzsek tömege, amely mint egy erős és tartós "hínárszőnyeg" vonzást gyakorol egyes madárfajokra. Nagyobb telepeken fészkel itt a dankasirály, csekélyebb számban a küszvágó csér. A morotvák emellett táplálkozó területként is jelentősek a madarak szempontjából. A nagy termetű gémekek a széli vizekben, a kisebbek a tündérrózsa-hínár levelein állva, a kárókatona és a vöcskők /kötjük a feketenyakú és a vörösnyakú/, bukórécék a mélyből, a barna kánya, réti sas, a barna rétihéja, a halászsas, valamint az úszórécék /bőjt, csörgő, nyílfarkú, füttyülő, kendermagos, kanalas, kontyos/, átvonuló sirály- és szerkőfajok /vihar, ezüst, kis, ill. fehérszárnyú és a kormos, továbbá a küszvágó csér/ a felszínközeli, valamint a felszínről vadásznak, gyűjtögetnek. Itt alszanak, isznak, pihennek az átvonuló nagy- és kis lilik, s a vetési lúd csapatok. Errefelé is megjelenik a jégmadár. Az emlősök közül itt találja meg zsákmányát a Miller-vizicickány és a vidra.

3. Árasztott síkvizek, iszapfelszínek

A tároló üzemi szintre való duzzasztásával sokhelyütt gáttól gáttig érő óriási, de sekély vízű /max. 1 m körüli/ területek jönnek létre, amelyek az egyes morotvákat is egybekapcsolhatják és ez a jelenség árvizek bekövetkeztekor még kifejezettebb. Az erősebb szelek által keltett hullámzás fenéig felkavarja őket, hőmérsékletük is gyorsan változhat. Zömmel növénytelenek, bár itt-ott kis békaszőlő-foltok megfigyelhetők, így azután kopár aljzatuk sem nyújt rejtőzési lehetőséget. Emellett leeresztés után jó részük teljesen kiszárad. Mindezek miatt, bár tájképileg meghatározó jelentőségűek, még táplálkozóterületként sem vonzóak az állatvilág /halak, madarak/ számára.

A helyükön ösztől tavaszig kialakuló, vízfoltokkal tarkított iszapfelszínek viszont éppen a vonulás idején nyújtanak terített asztalt és pihenőhelyet. Ilyenkor szorul be a mélyedésekbe a halak tömege és pusztul el menthetetlenül, ill. esik a gémekek, ragadozók és varjak zsákmányává. Itt pihen meg a daru - egyelőre még csak kisebb csapatokban - és táplálkozik a lilealkatúak számos faja /újjas-, arany-, parti- és kis lilék/, bíbic, goda, füstös-, piros-lábú-, szürke-, erdei-, réti-, billegető- és pajzsos canok, partfutók /apró, törpe, havasi/, mindhárom sárszalonka faj. A gulipán a költést is megkísérelte eredménytelenül, miután az iszapszigetek a duzzasztás során víz alá kerültek.

1. A felduzzasztott Borzanat-morotva.

2. Nádas-mocsárrét zonáció a Nagy-morotván.

3. Az Óhalászi-sziget száraz magasrétje.

4. Nádások

Különálló típust képviselnek a folyó és a holtágak szélein, közlein található, lágyszárú növényzettel borított területek, de ide sorolhatók a gáton kívülre került, erősen feltöltődőben lévő morotvák mederrészeinek zöme is. Ez utóbbiak közül a Cseröközi-morotván még láthatunk nyílt vízfelületeket, míg a Tiszadorogmával szemközt fekvő Göbe a teljes feltöltődés stádiumába jutott. E tipusterületek nem nagy terjedelműek és nem is összefüggőek. Növényfajtaik állományai hol zonációszerűen, hol mozaikosan helyezkednek el. Vízben állanak, ám a vízszint ingadozása egy-két nap leforgása alatt 30 cm-t is elérhet, amely jelenség az állatéletre kedvezőtlen hatást gyakorol.

Kevés a nádas, nagyobb a gyékény, a tavi káka és a vízi harmatkásás konzociációk kiterjedése, elenyésző a palláé. Ezek a területek kiváló ivóhelyek a halak számára, de jelentősek a kételtűek szaporodása szempontjából is /tarajos götte, varangyok és vizibékák/. A stagnofil halfajok, így a compó, a széles kárász és a réti csík is éppen itt szaporodtak el. Itt fészkelő madarak a kis vöcsök, a búbos vöcsök, vörösgém, pocgém, bölömbika, nyárilúd, a tőkés-, barát- és cigányréce, a barna rétihéja, a guvat, vizityúk, szárcsa, dankasirály, a nádi tücsökmadár, nádirigó, cserregő-, énekes- és foltos nádirizsa. Az emlősök közül e típusra jellegzetes a kőszapocok, pézsmapocok és a szárazabb részeken a törpe egér. Ritkább a vadmacska, olykor felbukkan egy-egy elvadult nutria.

5. Mocsárrétek

Az előző típus zonációjaként - amannál kijebb - de foltokban, mozaikosan is megjelenhet a vízközeli, helyenként zombékos lágyszárú növényzettel jellemzett terület. Mindig nedves, de a tavasztól őszi tartó duzzasztás idején részben vízben áll. Nagyobb terjedelemben vidékünkön nem található. Botanikai szempontból a mocsári sástársulások és ártéri rétek sorolhatók ide. Feltétlenül említést érdemel, hogy a tároló létesítése előtt az egyik legelterjedtebb típus éppen ez volt, mint arról a bevezetőben szó esett.

Jellegzetes gerinces állatfajai a vöröshasú unka, a hosszúlábú mocsári béka, a vizisikló. Itt költ a vizicsibe, a foltos nádirizsa, a sárga billegető és a nádi sármány. Mint táplálkozóterületet átvonulásán számos faj felkeresi, így a sárszalonka, a rozsás csaláncsúcs, a réti- és a rozsdástorkú pityer, valamint a már említett sárga billegető kisebb csapatai. Ez a pirókegér leggyakoribb előfordulási helye, de előszeretettel keresik fel a vaddisznók is.

6. Száraz rétek

A víztároló létesítése előtt az ártereken /amelyek természetesen csak időnként kerültek víz alá/ kiterjedt magasfűvű ecsetpázsit-rétek uralkodtak. Zömüket legeltették és évente többször is kaszálták. Mára kevés maradt belőlük, bár az óhalászi szigeten még ma is birkanyájját és gulyát tart el. Fiziognómiailag hasonlóak ezekhez a Cseröközén található gabona- és kukoricaföldek, s a széleiken és a gátak oldalain kialakult gyomvegetációk, amelyek az u.n. "erdőssztyepp" madarai /lásd később! / számára jelentősek.

Kis faj- és egyedszámban fészkelnek e réti tipusterületen madarak, így a fácán /az erdőkben is/, valamint a sordély. Az erdei pityer itteni költése kisebb meglepetés-számba megy. A fás vegetációtól távol fekvő, teljesen nyílt réten álló egy-egy gyalogakác sarj elegendő számára, hogy arra felülve revirjét ellenőrizze. Ma már csak szórványos átvonuló a haris. A gabonában költ egy-két pár fürj. A pipiske az útszéli gyomtársulásban él, a cigány-csaláncsúcsot és a kenderikét viszont csak átvonulásán láttam. Teelők a kékes rétihéja, olykor a kis sólyom, a fenyőrigó és a téli kenderike. Az emlősök közül innen került elő a keleti cickány, a mezei nyúl, a kislábú erdei egér és a vándorpatkány, valamint a vakondok zöme. A kelet-európai sün, az ürge, a mezei pocok, továbbá a hermelin és a menyét a gátoldalak lakói.

4. A Cserőköze nyáron.

5. Vízben álló fákon kialakult madártelep a Borzanaton.

6. A széles durbincs a Tiszából a víztároló területén került elő.

7. Erdők

Az alacsony ártéri puhafaligetek főként a morotvák szélein kisebb foltokká zsugorodtak, de hasonló sorsra jutottak a kubikgödrök, az öreg gyümölcsösök, az ültetett nemesnyáras és akácós erdőfoltok is. A magas ártéri keményfaligetek pedig az utóbbi évtizedekben már csak apró szigetként voltak itt-ott megtalálhatók. A helyükön sarjadt, olykor náddal átszőtt újulat és a megmaradt fákra felkúszó parti szőlő sokfelé dzsungelszerű hatást kelt. E vízközeli területek alja duzzasztáskor, méginkább áradás idején nagy területeken /a domborzattól függően/ nedvessé, sőt elöntöttté válik. A fafajok zöme fehér fűz, fekete és fehér nyár, illetve kocsányos tölgy és kőris. A bokros-cserjés szintet az előbbieket mellett egyéb fűzfélék és gyalogakák, míg az aljnövényzetet nagy csalán, szeder alkotják.

A herpetofauna itt megfigyelt tagjai a zöld levelibéka és az erdei béka. Ez a típus a madárvilág vonatkozásában mind a fészkelők, mint az átvonulók és teletelők /nyaralók, kóborlók/ számára kiemelkedő jelentőségű az összes aspektusban. Tartózkodó - alvó, pihenő -, táplálkozó, vagy költőterületként egyaránt nagyszámú faj igényeit kielégíti. A fekete gólya egyetlen fészke innen ismert. A csúcsragadozókat az itt költő héja képviseli, de évek óta kísért a réti sas megtelepedésének lehetősége is. Itt él az örvös galamb, a gerle, a kakuk és a macskabagoly, a zöld küllő, a nagy és kis fakopáncs, a sárgarigó. Fészkel a varjúfélék /szarka, szajkó/ és a cinegefélék /kék és széncinege/ több faja, a függő cinege, az őszapó és az ökörszem. A rigófélék /énekes, fekete/ mellett említésre méltó a kerti rozsdafarkú - igen csekély számban - és a fülemüle, valamint a vörösbegy, továbbá az igen gyakori berki tücsökmadár. A víztároló területe a halvány geze bizonyított fészkelésének legészakibb pontja a Tisza mentén. Megtalálható itt mind az öt poszátafaj, a fűzikék közül a csilpcsalp és a sisegő. Nem ritka a szürke légykapó, a töviszűrő gébics és a seregély, továbbá a pintyfélék több tagja /zöldike, tengelic, pinty/ és a citromsármány.

A tavaszi és őszi átvonulás - ez utóbbi már a nyári, költés utáni kóborlással kezdetét veszi - idején a fajok száma megsokszorozódik. Gyakran látható az egerészölyv, alkalmilag a törpe sas, a szirti sas, a békászó sas, a halászsas és a vándorsólyom. Számukra az erdők, facsoportok csupán pihenőhelyet jelentenek. Szörványos jelenség a nyaktekercs és a balkáni fakopáncs. Jellegzetesek a szőlőrigó, a geze, a fitiszfűzike és a légykapó-fajok /kormos és örvös/, a szürkebegy, a meggyvágó. Télen jelenik meg a karvaly, a gatyás ölyv, a réti-sas, a réti fülesbagoly, a csuszka és a fenyőrigó. Ilyenkor kerülnek szem elé a királykák, a nagy örgébics, a csíz, a süvöltő és a fenyőpinty. Az emlősök közül itt a leggyakoribb az erdei cickány és a korai denevér.

8. "Erdőssztyepp"

E típusterületet a gáton kívül eső Cserőköze és Göbe nevű morotvák, ill. környezetük képviseli. Fő jellegzetességeik: a Tisza és a tároló vízviszonyaitól gyakorlatilag függetlenek /emiat medrük is már részben, vagy teljesen feltöltődött/, az eredeti, valamint ültetett fás vegetáció relative érintetlenül megmaradt, végül pedig az a tény, hogy közvetlenül érintkeznek agrárterületekkel, vagy természetes gyepekkel, amelyekkel olykor mozaikot is alkotnak. Elmondható róluk, hogy átmenetet képviselnek a tároló és a szomszédos kistájak között, amely utóbbiakon ez a típus sokfelé megtalálható. Faafaik és azok aránya a többi erdőével egyezik, ám itt még összefüggő állományokat találhatunk, amelyekben sok az idős fa is. A bokor-cserjés szintet főként a bodza képviseli.

Kétültűekben gazdag táj ez, amelyek közül a gyakori barna ásbékát, a barna varangyot és az erdei békét emelem ki. A fűrge gyík bár rendszeres, de nem tömeges. Leginkább a madárvilág vizsgálatakor domborodnak ki a speciális vonások. Itt jelennek meg ugyanis azok a - zömmel rovarrevő és rágcsáló kisemlősökkel táplálkozó fajok - amelyek fészkeléséhez a fák elengedhetetlenül szükségesek, zsákmányolni viszont /leszámitva néhány sztenócikus, táplálék-specialista odulakót, mint a macskabagoly, fekete harkály, rövidkarmú fakusz/ a környező nyílt, száraz területekre járnak. Jó néhánynak ezek közül szintén öreg fák odvai jelentik a feltételt. Azt sem hallgathatjuk el, hogy könnyű megközelíthetőségük miatt jóval zavartabb részek ezek, mint a gáton belül esők, emiat pl. csak elvétve telepsznek meg az óvatos, nagytestű ragadozók. Jellegzetes fajok: vörös vércse, kukik, szalakóta, banka, csóka. Természetesen ezeken kívül számos, a többi erdőben is előforduló fajjal, fészkelőkkel, átvonulókkal, teletelőkkel itt szintén találkozhatunk.

7. Kontinensünkön egyedül itt fészkel fán a nagy kócsag.

8. Kerecsensólyom költ a kárókatónák telepén.
A szerző felvételei.

Az említett jellegzetességek miatt /odvas fák, száraz erdőalj/ az emlős-fauna is e típusban mutatja a legmarkánsabb képet. Érdekesebb fajok: Miller-vizicickány, törpe denevér, korai denevér, sárganyakú erdei egér. Ez a leggyakoribb rejtőzködő, ellő helye rókának, nyestnek, görénynek, vadmacskának, vad-disznónak, őznek. Olykor felbukkan egy-egy kóborló, fiatal gímszarvas. De éppen emiatt az említett gazdagság miatt rendszeresen errefelé a vadászatok is, amelyek fészkelési, ellési időben is zajlanak. Az ekkor okozott károk mellett eltörpül a téli vadetetés haszna. A folyamatban lévő természetvédelmi intézkedések jelenthetik később a megnyugtató megoldást.

9. "Gémerdők"

A víztároló kialakítása során végzett nagy fairtásokból eredetileg szárazon, vagy vízközlemben álló fasorok, facsoportok maradtak ki itt-ott. Ezek azután a duzzasztást követően, az állandó vízborítás következményeként csakhamar pusztulásnak indultak és mára zömmel kiszáradtak, töredeznek, kidőlnek. Am ezek az ember számára bizarr látványt nyújtó, nehezen megközelíthető területrészek éppen a nagytestű, óvatos ragadozók és telepesek költő gémfajok számára kínálnak biztonságos fészkelőhelyet. A speciális fiziognómia /erdőre és nád-dzsungetyre egyaránt emlékeztet/ következményeként összetalálkoznak itt a fán és a nádban élő madarak, az utóbbiak is a fákra - földrézűnkön egyedülálló jelenségként a nagy kócsag - valamint vízbedőlt ágakra, gallyakra építenek. Legszébb példa mindezt az u.n. "tiszafüredi gémtelep", amely egy 1962-ben ültetett, vízben álló kis fehér fűz erdőcskében alakult ki /LIPCSEY, 1978/. Alkotó fajai: kárókatona, szürke gém, üstökös gém, nagy kócsag, kis kócsag, bakcsó, kanalasgém és vizityuk. Másik, zömmel kárókatónák lakta telepen évek óta eredményesen költ az erdei fülesbagoly, sőt egy igazi erdőssztyepp faj, a keresen. A fasorok, vagy egyes fák gyakori madara a dőlmanys varjú, elhagyott fészkeiben tőkés réce, kaba és vörös vércse telepszik meg. Ritkább a barna kánya és a héja, az odúban barázdabillegető, seregély és mezei veréb él.

E különleges madárvilág fennmaradásának, vagy eltűnésének kérdésében döntő szerepe lehet annak a körülménynek, hogy az előbb-utóbb kidőlő fák helyett - a fák pusztulását sietteti a kárókatónák maró hatású ürüléke is - idejében felnövekszik-e a tároló területén minden szempontból alkalmas fűz-nyár újulat?

10. Magasparkok

A Tiszának mindig is jellemzői voltak a meredek, magas u.n. szakadópartok, amelyek sztenocikus gerinces állatfajai szorosan kötődnek magához a vízhez, illetve a felette lévő légtérhez. Bár a löszfalak a tároló létrejöttével sokfelé megszűntek /partrendezés, gátépítés/ és a vízszint emelkedése is kedvezőtlenül befolyásolja élővilágukat, a számos épített csatorna némileg ellensúlyozza ezt. Csupán néhány madárfaj találja meg itt életlehetőségeit. Uralkodó faj a partifecske, amelynek 500 aknás telepe is ismeretes, de számos kisebb kolónia is található vidékünkön. Nem ritka a jégmadár, amelynek itteni állománya szaporodni látszik. A gyurgyalag viszont eddig kéllően nem ismert okból szinte teljesen eltűnt, noha átvonulásán rendszeresen láthatjuk csapatait. Apró, néhány /olykor csak egyetlen/ pártból álló telepei most a szomszédos kistájakon - Hortobágy, Nagykunság - alakulnak ki.

11. Az emberi környezet

E tipusterület csekélyebb jelentőségű a víztároló gerinces faunájának szempontjából. Ennek oka abban keresendő, hogy az ide sorolt épületek, hidak, zsilipek és kőrákások száma kevés és általában egymástól izoláltan található. A felsorolt objektumok nagy része emellett csupán az utódnevelés számára - mint fészkelőhely - nyújt megfelelő körülményeket, míg az egyébként zömmel kultúra követő fajok nagyobb létszámának táplálékszükségletét a közvetlen környék nem elégítené ki.

Csatornák töltéseinek jellegzetes kételtűje a zöld varangy. A tároló területén gólya és molnárfecske fészke nem ismeretes, annál több, amelyik itt gyűjti táplálékát. Költ viszont a balkáni gerle, a füstifecske, a barázdabillegető egy része, a házi és a mezei veréb. Kóborlásán jelentkezik egy-egy

gyöngybagoly. Az emlősök közül a vándorpatkány jelenlétét sikerült megállapítani, teletelni pedig a gözü egér húzódik az épületekbe.

Az eddigiekben ismertetett gerinces állatvilág, mint láttuk, egymástól olykor erősen eltérő környezeti viszonyok között oszlik meg, alkot csoportokat. Az is egyértelműen kiderült, hogy az egyes, általam tipusterületekként elnevezett és leírt jellegzetes részletek - amelyek a Kiskörei-víztároló határain belül változatos, mozaikos egymásmellettségben találhatók meg - más és más fajok által jellemezhetők mind mennyiségi, mind a fajok összetételét illetően. Minden típusban megfigyelhetünk mennyiségileg uralkodó /dominans/ és csak arra a területre jellemző /karakter/ fajokat. Mindezek mellett számos olyan faj is megjelenik, amely csak kis létszámban, olykor csak alkalmilag fordul meg a szóban forgó típusban. Ugyanakkor az is kiderült, hogy sok közös állatfaj is van, amelyek tehát több területen akár egyidejűleg is jelen lehetnek. Mindezek a megfigyelések arra utalnak, hogy az egyes tipusterületek és élőviláguk nem különül el élesen egymástól, sőt szoros kancsolatok tételezhetők fel közöttük. Ezek valójában igen bonyolult táplálkozási kapcsolatok, amelyeken napjainkban még csak igen nehezen vizsgálható anyagforgalmi és energiaáramlási folyamatok alapulnak.

Az összefüggések vizsgálatánál azt sem szabad szem elől veszítenünk, hogy az egyes állatok jelenléte időben egy adott területen /az u.n. konstancia/ távolról sem egyforma, továbbá, hogy területigényük is rendkívül eltérő mértékű lehet. Amíg pl. egy mezei pocok egész életét néhány négyzetméteren élheti le, egy vadlud akár 10 km-t is megtesz - naponta többször is - a táplálkozó és ivó, pihenőhelye között! A hatalmas, évszakoknak nevezett változások /aszpektusok/ pedig mindenki előtt kellően ismertek. Mindezeknek a problémáknak a csak egyszerű érintése is meghaladja azonban e munka lehetséges terjedelmét.

A KISKÖREI-VÍZTÁROLÓ TERÜLETÉN EDDIG ÉSZLELT GERINCES ÁLLATFAJOK JELLEMZÉSE

A szóbanforgó területen ezidáig 283 gerinces állatfaj előfordulását, illetve jelenlétét sikerült megállapítani. Ezek osztályonkénti megoszlása a következő: halak-49 faj, kétéltsűek-10 faj, hüllők-3 faj, madarak-190 faj, emlősök-31 faj. A terepen végzett direkt optikai megfigyelések mellett vizsgáló módszereim közé tartoztak a halak különböző típusú hálókkaival, ill. a kisemlősök élvefogó csapdákkal történő átmeneti befogása, továbbá bagolytáplálék-elemzések végzése is. Számos adathoz jutottam az idevágó irodalom tanulmányozása során is, amelyek közül kiemelem LIPCSEY I. hosszú évek óta folyó munkásságát /lásd irodalomjegyzék!/. Sok értékes szóbeli közlést köszönhetek HALÁSZ Lajosnak, Dr. HARKA Ákosnak és SZILÁGYI Zsoltinak.

Bár terepmunkám során minden esetben mennyiségi becsléssel végeztem az állományfelvételeket, e helyen mégis el kell tekintenem a számszerű adatok közlésétől, miután ez véleményem szerint még további anyaggyűjtést igényel. De úgy gondolom, hogy az általánosabb meghatározások is kellő mértékben jellemzik majd az egyes fajok helyi viszonyait.

HALAK - PISCES

Acipenser ruthenus - kecsege. Egykori gazdag állománya nagymértékben megcsappant, amely jórészt a tiszavirág megfogyásának tudható be. Az okok között azonban a mederfenék eliszaposodása is jelentős szerepet játszik.

Acipenser güldenstädti - vágó tok. 1980. április 16 -án került horogra a tiszafüredi folyószakaszon egy 5 kg-os példány.

Salmo trutta fario - sebes pisztráng. Főként az Eger-patak torkolata körül kerül varsába évente néhány példány.

Salmo gairdneri - szivárványos pisztráng. Az előző fajnál írottak érvényesek erre is.

Esox lucius - csuka. Gyakori faj. A szaporulat egy része elvándorol a területről.

Rutilus rutilus - bodorka /veresszárnyú koncér/. Tömeges.

Leuciscus leuciscus - nyúldomolykó. Egyetlen észlelése a Tiszafüredi-főcsatornából származik 1978. november 15 -én.

Leuciscus cephalus - fejes domolykó. Rendszeres, bár mennyisége jelentősen lecsökkent.

Leuciscus idus - jász. Az előző fajnál kissé gyakoribb.

Scardinius erythrophthalmus - pirosszemű kele. Gyakori faj.

Aspius rapax - ragadozó őn /balin/. Elég gyakori, bár itteni állománya némileg megfogyott.

Leucaspilus delineatus - kurta baing. Nem ritka. A zöm a töltések mentén és a sekély vizű gödrökben él.

Tinca tinca - compó. Az elmosarasodó részeken nem ritka, sőt szaporodóban van.

Chondrostoma nasus - vésettajkú paduc. Létszáma mára lecsökkent.

Gobio gobio - fenékjáró küllő. Helyi reofil populációja a jelek szerint fokozatosan csökken, bár ma még nem ritka faj.

Gobio albipinnatus - halványfoltú küllő. Gyakori, sőt újabban szaporodóban lévő faj.

Pseudorasbora parva - gyöngyös razbora. E halastavakból bekerült kistermetű faj a tároló területén még nem gyakori. Első észlelése: Tiszafüred, 1981. szeptember 5.

Barbus barbus - rózsás márna. Áramlásokkedvelő faj lévén nagyon megritkult.

Alburnus alburnus - szélhajtó küsz. Nagy csapatokban mindenfelé él. A ragadozó halak egyik legfontosabb táplálékforrása.

Hypophthalmichthys molitrix - fehér busa. Mára közepes nagyságú állománya alakult ki, amely a területen szaporodik is.

Hypophthalmichthys /Aristichthys/ nobilis - pettyes busa. Előző fajnál ritkább.

Ctenopharyngodon idella - fehér amur. Nem ritka.

Blicca bjoerkna - karika keszeg /ezüstös balin/. Gyakori, bár állománya csökkent.

Abramis brama - dévérkeszeg. Tömeges.

Abramis sapa - bagolykeszeg. Mennyisége erősen megfogyott.

Abramis ballerus - lapos keszeg. Gyakori faj.

Vimba vimba - szilvaorrú keszeg /évakeszeg/. Mindig ritka volt, az utóbbi években nem is került elő.

Pelecus cultratus - garda. Kisebb számban él a területen.

Rhodeus sericeus amarus - szívárványos ökle. Sekély vizekben gyakori.

Carassius carassius - kárász. Létszáma nem nagy, de a környezeti viszonyok megváltozása kedvez elszaporodásának.

Carassius auratus gibelio - ezüst kárász. Gyakori, bár állománynagysága ingadozásokat is mutat.

Cyprinus carpio - ponty. Gyakori faj, melynek állományát telepítésekkel növelik.

Cobitis taenia - vágó csík. Gyakori.

Cobitis aurata - balkáni csík. Gyakori.

Misgurnus fossilis - réti csík. Állománya szaporodóban van.

Silurus glanis - harcsa. Állománya közepes méretű.

Ictalurus nebulosus - törpe harcsa. Igen gyakori.

Anguilla anguilla - A víztároló területén ritka.

Lota lota - menyhal. Állománya nagyon megfogyatkozott.

Micropterus salmoides - pisztrángsügér /fekete sügér/. Mintegy 30 példányát telepítették be 1984-ben.

Lepomis gibbosus - naphal. Nem túl gyakori.

Stizostedion lucioperca - süllő. Gyakori faj, amelynek állománya szaporodik. Az egyedek növekedési üteme is felgyorsul.

Stizostedion volgensis - kősüllő. Régebben ritkább volt, állománya jelenleg gyarapszik.

Perca fluviatilis - sügér. Közönséges.

Aspro zingel - magyar bucó. Nagyon megfogyott.

Aspro streber - német bucó. Egy példány 1978. október 9-én a Tiszafüredi főcsatornába bejutott, de azóta nem került elő.

Gymnocephalus cernua - vágó durbincs. Közönséges.

Gymnocephalus baloni - széles /balon/ durbincs. Nem ritka.

Gymnocephalus schraetser - selymes durbincs. Elég gyakori.

KÉTÉLTŰEK - AMPHIBIA

Triturus cristatus - tarajos gőte. Ritka.

Bombina bombina - vöröshasú unka. Sekély vizekben tömeges. A zöld változat - var. viridis MARIÁN - nem gyakori.

Pelobates fuscus - barna ásóbéka. Eddig csak a Cserőközén észleltem, de ott sem gyakori.

Bufo bufo - barna varangy. Főként a fás vegetációjú területeken él, de nem gyakori.
Bufo viridis - zöld varangy. A gátak vízfelőli oldalában él. Gyakori.
Hyla arborea - zöld levelibéka. Nem túl gyakori, de mindenfelé előfordul.
Rana arvalis wolterstorffi - hosszúlábú mocsári béka. Gyakori. A Hordód-morotvánál észleltem a var. immaculata-t is.
Rana dalmatina - erdei béka. A Cserőközén él, késő ősszel azonban a Tisza partján többfelé előkerült.
Rana esculenta - kecskebéka. Gyakori a morotvákban, de a Tisza iszapos partjain is.

MADARAK - AVES

Podiceps ruficollis - kis vöcsök. Szórványos, ám rendszeresen fészkelő morotvákban, kubikokban. Vonuló, vízbefagyásig látható.
Podiceps nigricollis - feketenyakú vöcsök. A Tiszán láttam egy példányát 1984. május 15-én.
Podiceps cristatus - bubos vöcsök. Rendszeres, de nem túl gyakori fészkelő a morotvákban. Vonuló.
Podiceps griseigena - vörösnyakú vöcsök. Szórványos átvonuló, bár költési időben is észlelték /LIPCSEY, 1984 d/.
Pelecanus onocrotalus - rózsás gödény. A víztároló területén hatos csapata jelentkezett 1981. szeptember 6-án /LIPCSEY, 1982 d/.
Phalacrocorax carbo - kárókatona. Bár hajdanában tömegesen élt a Közép-Tisza mentén, a tároló létesítését közvetlenül megelőző időben Tiszaszőlős mellett volt csak ismeretes 3 pár költése /LEGÁNY, 1971/. A tiszafüredi gémtelepén 1977-ben már 6 fészke vált ismeretessé, ma viszont három telepen összesen mintegy 300 pár él.
Ardea cinerea - szürke gém. E faj gémtelepék állandó és jellegzetes tagja. Napjainkban két helyen összesen kb. 40 párja fészkel. Vonuló, bár néhány egyede áttelelhet.
Ardea purpurea - vörös gém. Nem gyakori, bár rendszeres táplálkozó a tárolón. Költése a Hordód-morotván bizonyosodott be. Vonuló.
Ardeola ralloides - űstökös gém. Sarud mellett 1979-ben költött /JUHÁSZ/. A tiszafüredi gémtelepén 1971 óta él /LIPCSEY, 1978/. Állománya napjainkban 40-50 párra tehető. Vonuló.
Egretta /Casmerodius/ alba - nagy kócsag. A gémtelepén valószínűleg 1974-ben telepedett meg az első pár /LIPCSEY, 1978/. A fészkelők száma napjainkban 32 párra tehető, ezért a száz párról szóló jelentések egyszerűen téves becsléseken alapulnak. Sarud mellett is költött 1979-ben /JUHÁSZ/. Európában csak itt láthatók fán épült fészkei. A vizek befagyásáig olykor több százas csapatát is megfigyelhetjük, ezek azonban minden bizonnyal más területekről idegyűlő madarakból tevődnek össze.
Egretta garzetta - kis kócsag. Hajdani Tisza menti telepei századunk elejére eltűntek, ezért nagy meglepetés volt Abádszalók melletti 1948-as fészkelése /RADVÁNYI/. Tiszaszőlős mellett 1970-ben költött /LEGÉNY, 1971/, míg a tiszafüredi gémtelepén 1971-ben telepedett meg /LIPCSEY, 1978/. A legutóbbi években itteni összállománya mintegy 30-35 párra tehető, ám ezek csupán együtöde-egyhatoda az előző évekének! Sarud mellett 1980-ban észlelték költését /JUHÁSZ/. Vonuló, bár még decemberben is láttam tizes csapatát.
Nycticorax nycticorax - bakcsó. A folyó ligeterdőinek mindenkor jellegzetes fészkelője volt, több, olykor változó lokalitású telepben. Jelenleg a füredi gémtelep leggyakoribb faja, de az 1977-es 800 feletti fészekszám 1984-re 100 körülre csökkent! Vonuló, egyes példányai áttelelnek.
Ixobrychus minutus - pocgém. Kis létszámú fészkelő a morotvák és kubikok nádasában. Vonuló.
Botaurus stellaris - bölömbika. Az előző fajnál írottak erre is érvényesek. Rendszeresen áttelel néhány egyede.
Ciconia ciconia - fehér gólya. A tároló területén nem fészkel, csupán táplálkozó példányait figyelhetjük meg kis számban.
Ciconia nigra - fekete gólya. 1976-ig - a fészkes fák kivágásáig - két párja költött a területen. Jelenleg egy lakott fészke ismert. Vonuló.
Plegadis falcinellus - batla. A tiszafüredi gémtelepén 1979-ben egy pár költött, 1983-ban pedig 11 példány tűnt fel a környéken /LIPCSEY, 1980, 1984d/.

Platalea leucorodia - kanalasgém. A füredi telepen 1977-ben költött először. Fészkei zömmel vízbedőlt törzsek és gallyak szövevényében épülnek, teleszerűen. Állománya jelenleg kb. 20 pár. A több százas népséggel erősen eltűzött adat. Megfigyatközása sajnos kimutatható. Sarudnál 1980-ban költött 3 pár /JUHÁSZ/. Vonuló.

Cygnus olor - bütykös hattyú. Kiskörénél 1977. július óta ugyanott 3, majd 2 példány látható tartósan. Megtelepedése várható vidékünkön.

Anser anser - nyári lúd. Szórványos, de rendszeres fészkelő. Költés előtt és után olykor nagyobb csapatokban is huzamosan a víztárolón élnek.

Anser albifrons - nagy lilik. Átvonulásán hosszasan itt tartózkodik, legnagyobb létszámú csapata ötezer madarat számlált.

Anser erythropus - kis lilik. Két, egyenként tízes csapatát észleltem 1982. szeptember 12-én.

Anser fabalis - vetési lúd. A nagy liliknél kisebb létszámú átvonuló vidékekünkön.

Tadorna tadorna - bütykös ásólúd. 1982. március 27-én egy példány észlelve /LIPCSEY 1984a/.

Anas platyrhynchos - tőkés réce. Költési időn kívül gyakori, olykor nagyobb csapatokban is. Fő költőterülete, a száraz magasrétek összszugorodása miatt egyre gyakrabban ver tanyát fákon álló, elhagyott varjúfészkekben, fűzfacsomkokon.

Anas querquedula - bőjti réce. Átvonulásán gyakori. Vizes réteken kis számban valószínűleg költ, bár a tároló létesítése előtt sem volt gyakori.

Anas crecca - csörgő réce. Tavasztól késő őzig láthatók kisebb csapatai, vagy egyes példányai, olykor költési időben is.

Anas acuta - nyílfarkú réce. Régebben is csak alkalmi fészkelő volt, ma viszont csak vonulásán kerül szem elé.

Anas penelope - fűtyülő réce. Átvonuló, de vízbefagyásig itt marad.

Anas strepera - kendermagos réce. Átvonuló, bár költése is valószínűsíthető.

Anas clypeata - kanalas réce. Rendszeres átvonuló, költése valószínű, bár régebben is ritkán észlelték.

Aythya ferina - barátréce. Gyakori fészkelő. Vonuló.

Aythya fuligula - kontyos réce. Átvonulásán észleltem kisebb számban.

Aythya nyroca - cigányréce. Ritkán fészkelő, költési időn kívül gyakori. Vonuló.

Bucephala clangula - kerceréce. Ritka téli vendég.

Clangula hyemalis - jegesréce. Egy példányát észleltem a Tisza jegének pár négyzetméteres lékjében 1983. december 17-én.

Mergus albellus - kis bukó. Ritka téli vendég a Tiszán.

Milvus migrans - barna kánya. Ritka, de szaporodóban lévő fészkelő.

Accipiter gentilis - héja. Ritka, de rendszeres fészkelő.

Accipiter nisus - karvaly. Szórványos, de rendszeres téli vendég.

Buteo buteo - egerészölyv. A költési időn kívül szórványos, bár rendszeres jelenség. Fészkelésének gyanúja felmerült.

Buteo lagopus - gatyás ölyv. Szórványos téli vendég.

Hieraaetus pennatus - Törpesas. Hordód-morotván egy pld. 1984. július 15-én megfigyelve.

Aquila chrysaetos - szirti sas. Egy pld. megfigyelve 1978. november 18-án.

Aquila pomarina - békászó sas. 1977. előtt még költött /HAMAR/, jelenleg nem észleljük.

Haliaeetus albicilla - réti sas. Ősztől tavaszig rendszeres, bár ritka. Ivaréretlen egyedei egész évben mutatkoznak. Költési kísérleténél magaslesre épített fészket megsemmisítették. Megtelepedése várható.

Circus cyaneus - kékes rétiheja. Rendszeres téli vendég.

Circus aeruginosus - barna rétiheja. Szórványos fészkelő. Vonuló.

Pandion haliaetus - halászsas. Szórványos átvonuló.

Falco cherrug - kerecsensólyom. Két lakott fészke ismeretes. Fő tápláléka a házi galamb és a szomszédos legelők ürgéi.

Falco pregrinus - vándorsólyom. Cserőközén észleltem egy példányt 1978. szeptember 17-én.

Falco subbuteo - kabasólyom. Kiszámú fészkelő. Vonuló.

Falco columbarius - kis sólyom. Szórványos téli vendég.

Falco vespertinus - kék vércse. A vetési varjú telepek eltűnésével a faj sem költ már. Alkalmi előfordulásai ismeretesek.

Falco tinnunculus - vörös vércse. Kiszámú fészkelő. Át is telet.

Perdix perdix - fogoly. Kis csapatai télen jelentkeznek, de nem rendszeresen. Évek óta nem költ a víztároló területén.

Coturnix coturnix - fűrj. Szórványos átvonuló. Cserőközén költ.
Phasianus colchicus - fácán. Erdőkben, száraz réteken fészkel.
Grus grus - daru. Átvonulásán jelentkeznek kis csapatai.
Rallus aquaticus - guvat. Kiszámú fészkelő. Vonuló.
Crex crex - haris. Szórványos átvonuló. Régebben költött is kevés.
Porzana porzana - pettyes vizicsibe. Ritka fészkelő. Vonuló.
Gallinula chloropus - vizityúk. Gyakori fészkelő. Vonuló, de egy-egy áttelel.
Fulica atra - szárcsa. Gyakori fészkelő. Vonuló, olykor áttelel.
Haematopus ostralegus - csigaforgató. 5 példány észlelve 1981. június 26-án
 /LIPCSEY 1982d/.
Vanellus vanellus - bibic. Tavasztól ősziig gyakori, sőt csapatos, de költésé-
 re jelenleg bizonyíték nincs.
Pluvialis squatarola - újjaslile. Szórványos átvonuló.
Pluvialis apricarius - aranylile. Lásd előző fajt!
Charadrius hiaticula - parti lile. Rendszeres kiszámú vonuló.
Charadrius dubius - kis lile. Lásd előző fajt!
Numenius arquata - póling. Tavasztól ősziig szórványos vendég.
Limosa limosa - goda. Átvonuló, olykor nagy csapatokban.
Tringa erythropus - füstös cankó. Rendszeres átvonuló.
Tringa totanus - piros lábú cankó. Tavasztól ősziig láthatók kis csapatai. A kül-
 tési időben ritkább. Fészkelése nem bizonyított.
Tringa nebularia - szürke cankó. Szórványos átvonuló.
Tringa ochropus - erdei cankó. Rendszeres, kiszámú átvonuló. Júniusi megfi-
 gyeléseai átnyaralást jeleznek ?/.
Tringa glareola - réti cankó. Gyakori átvonuló.
Tringa hypoleucos - billegető cankó. Kiszámú átvonuló.
Gallinago media - nagy sárszalonka. Ritka átvonuló.
Gallinago gallinago - sárszalonka. Gyakori átvonuló.
Lymnocyptes minimus - kis sárszalonka. Ritka átvonuló.
Calidris minuta - apró partfutó. Ritka átvonuló.
Calidris temminckii - temminck-partfutó. Lásd előző fajt!
Calidris alpina - havasi partfutó. Szórványos átvonuló.
Philomachus pugnax - pajzsos cankó. Gyakori, olykor tömeges átvonuló.
Recurvirostra avosetta - gulipán. Ritka átvonuló. Fészkelési kísérletei eddig
 nem jártak eredménnyel.
Stercorarius longicaudus - nyíl farkú halfarkas. Egy adult példányát láttuk
 1984. július 1-én a Tiszán.
Larus canus - viharisirály. Őszől tavaszig szórványos vendég.
Larus argentatus - ezüstsirály. Egész évben előfordul egyesével, vagy kisebb
 csapatokban.
Larus ridibundus - dankasirály. Több kisebb-nagyobb /30-500 pár/ telepe ismer-
 tetes részben gyékényes-kákás foltokban, részben vízbedöntött fák galy-
 lyain. A kemény tél beálltáig állandóan láthatók idegen populációk pél-
 dányai, csapatai.
Larus minutus - kis sirály. Ritka átvonuló.
Chlidonias hybrida - fattyúszerkő. Minden évben láthatók egyes példányai, né-
 hány párból álló csapatai, de költését csak 1979-ben észleltük.
Chlidonias leucopterus - fehérszárnyú szerkő. Ritka átvonuló.
Chlidonias niger - kormos szerkő. Tavasztól ősziig állandóan előfordulnak kis
 csapatai, de költését nem sikerült bizonyítani.
Sterna hiruudo - küszvágó csér. Dankasirály telepeken évente 8-10 pár költ.
 Vonuló.
Columba palumbus - örvös galamb. Kiszámú fészkelő. Vonuló.
Streptopelia turtur - vadgerle. Gyakori fészkelő. Vonuló.
Streptopelia decaocto - balkani gerle. Szórványos fészkelő. Állandó.
Cuculus canorus - kakukk. Gyakori. Tojásait zömmel a nádírigő és a töviszűrő
 gébics költi ki. Vonuló.
Tyto alba - gyöngybagoly. Kóborlásán, alkalmilag fordul elő.
Athene noctua - kuvik. Cserőközén fészkel egy pár. Állandó.
Strix aluco - macskabagoly. Ritka fészkelő. Kemény télen elvonul.
Asio otus - erdei fülesbagoly. Szórványos fészkelő. Télen idegen populációk
 kis csapatai jelennek meg.
Asio flammeus - réti fülesbagoly. Szórványos - olykor csapatos - téli vendég.
Apus apus - sarlósfecske. Gyakori átvonuló, ezres csapatát is megfigyeltem.
Alcedo atthis - jégmadár. Kiszámú fészkelő. Áttelelhet.
Merops apiaster - gyurgyalag. Ma már nem fészkel a taroló területén, de előző
 időkben sem volt gyakori. Rendszeres átvonuló.

Coracias garrulus - szalakóta. Cserőközén 1-2 pár költ. Vonuló.
Upupa epops - búbosbanka. Tavasztól őszi rendszeresen megfigyelhető, de költése nem bizonyosodott be. Vonuló.
Jynx torquilla - nyaktekerecs. Ritka átvonuló /Cserőköze/.
Picus viridis - zöld küllő. Ritka fészkelő. Állandó.
Dryocopus martius - fekete harkály. Költését a Cserőközben SZILÁGYI Zsolt /in verb./ észlelte.
Dendrocopos maior - nagy fakopáncs. Ritka fészkelő. Állandó.
Dendrocopos syriacus - balkáni fakopáncs. Egy példányát észleltem 1978. november 27-én.
Denrocopos minor - kis fakopáncs. Szórványos, de rendszeres fészkelő. Télen elhúzódik a zöm.
Galerida cristata - búbos pacsírta. Szántóföldi és gátoldali ruderaliák szórványosan fészkelője. Állandó.
Alauda arvensis - mezei pacsírta. Az Óhalászi-szigeten és a Cserőközén költ néhány pár. Vonuló.
Hirundo rustica - füstifecske. Fészkelő állománya 8-10 párból áll - magtárban, hodályban, tanyaépületben. Vonuló.
Delichon urbica - molnárfecske. A víztároló területén táplálkozik, költése nem ismeretes. Vonuló.
Riparia riparia - partifecske. Számos kisebb-nagyobb telerét találtam /20-tól 500-as létszámig terjedően/. Vonuló.
Oriolus oriolus - sárgarigó. Gyakori fészkelő. Vonuló.
Corvus cornix - dolmányos varjú. Gyakori. Fészkeinek zömét a vízben álló, kiszáradt fákra építi. Állandó.
Corvus frugilegus - vetési varjú. Telepei mára eltűntek. Alkalmilag láthatók egyedei egész évben.
Coloeus monedula - csóka. A Cserőközén és a Gőbében költ kevés. Télen kihúzódik a környező kistájakra.
Pica pica - szarka. Ritka fészkelő. Télen megnövekszik állománya.
Garrulus glandarius - szajkó. Ritka fészkelő. Télen felszaporodik.
Parus maior - széncinege. Nem túl gyakori fészkelő. Állandó.
Parus caeruleus - kék cinege. Előzőnél ritkább fészkelő. Állandó.
Aegithalos caudatus - őszapó. Ritkább fészkelő. Állandó.
Remiz pendulinus - függőcinege. Nem túl gyakori fészkelő. Elvonul.
Sitta europaea - csuszka - Ritka áttelelő.
Certhia brachydactyla - rövidkarmú fakusz. Cserőközén költ. Állandó, telelni idegen populációkból is érkeznek ide.
Troglodytes troglodytes - ökörszem. Ritka fészkelő. Állandó.
Turdus pilaris - fenyőrigó. Ősztől tavaszig láthatók csapatai.
Turdus philomelos - énekes rigó. Gyakori fészkelő. Vonuló.
Turdus iliacus - szőlőrigó. Kis létszámú átvonuló.
Turdus merula - fekete rigó. Gyakori fészkelő. Állandó.
Oenanthe oenanthe - hantmadár. Egy példányát észleltem 1984. augusztus 25-én.
Saxicola torquata - cigány csaláncsúcs. Átvonuló, bár költsége is valószínűsíthető.
Saxicola rubetra - rozsdás csaláncsúcs. Ritkább átvonuló.
Phoenicurus phoenicurus - kerti rozsdafarkú. Nem túl gyakori fészkelő. Vonuló.
Luscinia megarhynchos - fülemüle. Gyakori fészkelő. Vonuló.
Luscinia svecica - kékbegy. SZILÁGYI ZS. /in verb./ két alkalommal költési időben észlelte. Fészkelése nem bizonyított.
Erithacus rubecula - vörösbegy. Gyakori fészkelő. A zöm elvonul.
Locustella fluviatilis - berki tücsökmadár. Jellegzetes fészkelő. Vonuló.
Locustella luscinioides - nádi tücsökmadár. Gyakori fészkelő. Vonuló.
Acrocephalus arundinaceus - nádirigó. Lásd előzőt!
Acrocephalus scirpaceus - cserregő nádiposzáta. Lásd előzőt!
Acrocephalus palustris - énekes nádiposzáta. Előző fajknál gyakoribb fészkelő. Vonuló.
Acrocephalus schoenobaenus - foltos nádiposzáta. Gyakori fészkelő. Vonuló.
Acrocephalus paludicola - csíkosfejű nádiposzáta. SZILÁGYI ZS. /in verb./ észlelte két alkalommal költés utáni időszakban: 1984. július 31-én illetve augusztus 1-én.
Hippolais icterina - geze. Nem túl gyakori átvonuló.
Hippolais pallida - halvány geze. Egy pár költését állapítottuk meg LIPCSEI I.-vel a Bulát-szigeten, 1984-ben. Ez jelenleg a Tisza menti legészakibb fészkelés bizonyítéka. Vonuló.

Sylvia atricapilla - barátka poszáta. Gyakori fészkelő. Vonuló.
Sylvia nisoria - karvalyposzáta. Fészkelő. Állománysűrűsége hazai viszonylatban kiemelkedő! Vonuló.
Sylvia borin - kerti poszáta. Ritka fészkelő. Vonuló.
Sylvia communis - mezei poszáta. Kevésbé gyakori fészkelő. Vonuló.
Sylvia curruca - kis poszáta. Gyakori fészkelő. Vonuló.
Phylloscopus trochilus - fitiszfűzike. Ritkább átvonuló.
Phylloscopus collybita - csilpcsaló fűzike. Kevésbé gyakori fészkelő. Vonuló.
Phylloscopus sibilatrix - sisegő fűzike. Gyakori átvonuló.
Regulus regulus - sárgafejű királyka. Gyakori átvonuló, kisebb részük át is telet.
Regulus ignicapillus - tüzesfejű királyka. Előzőnél jóval ritkább.
Muscicapa striata - szürke légykapó. Gyakori fészkelő. Vonuló.
Ficedula hypoleuca - kormos légykapó. Szórványos átvonuló.
Ficedula albicollis - őrvös légykapó. Lásd előző fajt!
Prunella modularis - erdei szürkebegy. Ritka átvonuló, olykor át is telet.
Anthus pratensis - réti pityer. Ritkább átvonuló, áttelelhet.
Anthus trivialis - erdei pityer. Kevés költ az Óhalászi-szigeten. Kis csapatokban átvonul. A Cserőn és a Göbében gyakori.
Anthus cervinus - rozsdástorkú pityer. Szórványos átvonuló.
Motacilla alba - barázdabillegető. Gyakori fészkelő, de épületek híján főként faodvakban, gátoldalokban, partifecske aknában, sőt vízbedőlt fatörzsek és ágak szővevényében is. A többség elvonul.
Motacilla flava - sárga billegető. Kevés fészkel a vizes, zsombékos mocsárréteken. Átvonulásán gyakoribb.
Lanius excubitor - nagy örgébics. Szórványos téli vendég.
Lanius collurio - tövisszűrő gébics. Gyakori fészkelő. Vonuló.
Sturnus vulgaris - seregély. Nem gyakori fészkelő. Elvonul.
Passer domesticus - házi veréb. Ritka fészkelő. Télen kihúzódik.
Passer montanus - mezei veréb. Gyakori fészkelő. Számos költ a kárókatona fészkek aljában. Télen csapatosan jár.
Coccothraustes coccothraustes - meggyvágó. Ritka átvonuló.
Carduelis chloris - zöldike. Kevésbé gyakori fészkelő. Állandó.
Carduelis carduelis - tengelic. Ritka fészkelő, bár egész évben láthatók kis csapatai.
Carduelis spinus - csíz. Gyakori átvonuló, kevés áttelelhet.
Carduelis cannabina - kenderike. Kevésbé gyakori átvonuló és telető.
Carduelis flavirostris - téli kenderike. 2 példányt figyeltem meg 1978. december 10-án.
Carduelis flammea - zezse. 3 példány észlelve 1982. január 10-én /LIPCSEY 1982d/.
Pyrrhula pyrrhula - süvöltő. Nem túl gyakori téli vendég.
Fringilla coelebs - erdei pinty. Gyakori fészkelő. Télen is láthatók kisebb csapatai.
Fringilla montifringilla - fenyőpinty. Évente változó létszámú téli vendég.
Emberiza citrinella - citromsármány. Gyakori fészkelő. Áttelelhet.
Emberiza calandra - sordély. Az Óhalász-szigeten kevés költ. Állandó, sőt télen állománya felszaporodik.
Emberiza schoeniclus - nádi sármány. Gyakori fészkelő. Télen minden bizonnyal idegen populációk példányai láthatók itt.

MAMMALIA - EMLŐSÖK

Erinaceus europaeus roumanicus - kelet-európai sün. A Cserőközén és itt-ott a gátak oldalában él, de nem gyakori.
Sorex minutus - törpecickány. A Cserőközén kevés él.
Sorex araneus - erdei cickány. Főként erdőkben gyakoribb faj.
Neomis anomalus milleri - miller-vizicickány. Cserőközén észleltem egy példányát.
Crocidura suaveolens - keleti cickány. Ritka.
Talpa europaea - vakondok. A vízmentes fekvésű területeken gyakori.
Pipistrellus pipistrellus - törpe denevér. Cserőközön él kevés.
Nyctalus noctula - korai denevér. Kisebb állományai találhatóak vízparti fák odvaiban.
Lepus europaeus - mezei nyúl. Ritka.

Citellus citellus - ürge. Gátak oldalában, helyenként él kevés.
Arvicola terrestris - kőszapocok. Igen gyakori.
Microtus arvalis - mezei pocok. Nem gyakori.
Ondatra zibethica - pézsmapocok. Állománya megfogyott.
Apodemus agrarius - pirókegér. Gyakori.
Apodemus flavicollis - sárganyakú erdei egér. Cserőközén gyakori.
Apodemus sylvaticus - erdei egér. Óhalászi-szigeten 1 példány került elő 1984. júliusában /HARKA in verb./.
Apodemus microps - kislábú erdei egér. Nem gyakori a vízmentes részeken.
Micromys minutus - törpe egér. Gyakori.
Rattus norvegicus - vándorpatkány. Ritka, bár épületek körül összegyűlik, de ott sem tömeges.
Mus musculus spicilegus - gűzü egér. Gyakori.
Myocastor coypus - nutria. Egy-egy elvadult példánya előkerült.
Vulpes vulpes - róka. Nem túl gyakori.
Mustela erminea - hermelin. Ritka.
Mustela nivalis - menyét. Előzőnél gyakoribb.
Mustela putorius - görény. Cserőközén észleltem rendszeresen.
Lutra lutra - vidra. Állománya megfogyatkozott, de nem ritka.
Martes foina - nyest. A tárolón faodvakban él.
Felis silvestris - vadmacska. Gyakori. Sok a házimacskával kereszteződött példány.
Sus scrofa - vaddisznó. Gyakori.
Cervus elaphus - gímszarvas. Hegyekből lekóborló egyedei olykor szem elé kerülnek.
Capreolus capreolus - őz. Nem gyakori, bár a gáton kívüli morotvákba behúzódnak a szomszédos kistájokról.

KITEKINTÉS

A Kiskörei-víztároló - megismétlem javaslatomat: nevezzük el Széchenyi-tárolónak! - egy része a Hortobágyi Nemzeti Park kezelésében álló természetvédelmi terület. A fában, nádban, gyékényben és rétekben egykor bővelkedő, halban és vadban ma is gazdag vidék mindenkor vonzotta az embert és ez napjainkban sincs másként. A halászat, a horgászat és a vadászat mellett a fa gyéritése és gyűjtése, a kaszálás /szerves részeként a gépesített behordással/ a védett részekben is rendszeresen folyik. A birkákat és teheneket kompon szállítják a szigetekre legelni. Tavasszal sokfelé lobbannak fel az oktanul meggyújtott nádtüzek, kormos üszökbe borítva nagy területeket, elpusztítva az élővilágot. Fvről évre tűnnek el számon tartott öreg fák. Azt sem szabad szem elől veszíteni, hogy a féltveőrzött, értékes ragadozómadarak fő fészkelési területe e vidéken a védelem határain kívül esik. Végül pedig nem felejtethjük el, hogy a tároló tervezett végleges vízszintje ezt a csodálatos és még ősi képet idéző vízvilágot szüntetné meg. Ugyanakkor a helyén majdan kialakuló táj arculatáról ma még elképzeléseink sem nagyon lehetnek!

Mindezek tudatában sürgető feladatként jelentkeznek a védett területek határainak újbóli - a kialakult helyzetnek jobban megfelelő - meghatározása /további részeknek esetleg megyei szintű védelem alá való helyezése/, a gazdálkodó szervezetek való egyeztetés és mindezek révén az eddiginél hathatósabb őrzés megvalósítása.

IRODALOM

- CSIZMAZIA, Gy. /1980/: A Tisza magyarországi hullámterén végzett mammológiai-ökofaunisztikai vizsgálatok I. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, Szeged, : 19-38.
 DÁVID, L. /1973/: Kiskörei Vizlépcső. VIZDOK. Budapest.
 GOZMÁNY, L. /1979/: Európa állatvilága hétnyelvű szótár I-II. Akadémiai Kiadó, Budapest.
 HAMAR, J. et al. /redig./ /1977/: Adatok a Tisza környezettani ismeretéhez... VIZDOK, Budapest.

- HARKA, Á. /1972/: Data of the Fish Population in the Living Tisza. Tiscia /Szeged/, 7: 75-78.
- HARKA, Á. /1975/: A halállomány vizsgálata a Tisza II körzetében. Áll.Közl., 42: 31-50.
- HARKA, Á. /1980/: Vágótók a Tiszában. Halászat, 26/3/: 82.
- HARKA, Á. /1982/: A Tisza új halbölcsője a Kiskörei-víztároló. Búvár, 37/9/: 387-388.
- HARKA, Á. /in print/: A Kiskörei-víztároló ichtyológiai és halászati problémái. HNP munkatársai /1978/: Fészkelési hírek a Hortobágyról. Madárnai Tájékoztató, nov.-dec.: 4-8.
- IHRIG, D. /redig./ /1973/: A magyar vízszabályozás története. VIZDOK, Budapest.
- JUHÁSZ, T. /1981/: Kanalasgém /Platalea leucorodia/ fészkelése Sarud körzetében. Madártani Tájékoztató, jan.-márc.: 12-13.
- KOVÁCS, G. /1981/: Fészkelési adatok a Hortobágyi-Halastavakról. Madártani Tájékoztató, júl.-szept.: 130-131.
- KOVÁCS, G. /1983/: Fészkelési adatok a Hortobágyi Nemzeti Parkból és környékéről. Madártani Tájékoztató, jan.-jún.: 16-18.
- KOVÁCS, G. /1984/: 1983-as fészkelési adatok a Hortobágyi Nemzeti Parkból és környékéről. Madártani Tájékoztató, jan.-márc.: 25-27.
- LÁSZLOFFY, W. /1982/: A Tisza. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LEGÁNY, A. /1971/: Data to the ornithological conditions of the inundation area Tiszafüred-Kisköre. Tiscia /Szeged/, 6: 41-55.
- LEGÁNY, A. /1978/: Data on the Bird Stock of the Flood Plain at Tiszafüred. Tiscia /Szeged/, 13: 157-161.
- LIPCSEY, I. /1978/: Gazdag ártéri gémtelep Tiszafürednél. Madártani Tájékoztató, nov.-dec.: 14-15.
- LIPCSEY, I. /1980/: Batla /Plegadis falcinellus/ fészkelése a Tiszafüredi gémtelepen. Madártani Tájékoztató, jan.-márc.: 14.
- LIPCSEY, I. /1982a/: Kárókatónák /Phalacrocorax carbo/ csoportos halászata és táplálkozó asztalközössége. Madártani Tájékoztató, ápr.-szept., p.105.
- LIPCSEY, I. /1982b/: Nagy örgébics /Lanius excubitor/ adatok 1981-1982 teléről. Madártani Tájékoztató, okt.-dec., p.240.
- LIPCSEY, I. /1982c/: Késői előfordulások, Ibid. p. 241.
- LIPCSEY, I. /1982d/: Faunisztika néhány sorban. Ibid. p. 242, 244, 248, 251.
- LIPCSEY, I. /1984a/: Adatok a Faunisztikai Szakosztály irattárából VIII. Madártani Tájékoztató, jan.-márc., p. 46, 48, 49.
- LIPCSEY, I. /1984b/: Szürke cankó /Tringa nebularia/ adatok 1982-ből. Madártani Tájékoztató, ápr.-jún., p.99.
- LIPCSEY, I. /1984c/: Nagy örgébics /Lanius excubitor/ adatok 1982-ből. Ibid. p. 103-104.
- LIPCSEY, I. /1984d/: Adatok a Faunisztikai Szakosztály irattárából. Ibid. p. 105.
- LŐRINCZ, I. /1979/: Fekete gólya /Ciconia nigra/ fészkelése a Tisza hullámtérfében. Aquila, 85: 147.
- LŐRINCZ, I. /1982/: Képzőművészeti és természetvédelmi tábor a Közép-Tiszán. Madártani Tájékoztató, okt.-dec., p. 207-208.
- MOLNÁR, L. /1977/: Faunisztika néhány sorban. Madártani Tájékoztató, márc., p.2.
- PÁTKAI, I. /1954/: Ragadozómadár-kutatások az 1949. és 1950. években. Aquila, 55-58: 75-79.
- PÉCSY, M. /redig./ /1969/: A tiszai Alföld. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SCHMIDT, E. /1976/: Auffallende Zunahme des Silberreiher /Casmerodius albus/ in Ungarn im Jahre 1976. Egretta, 20/2/: 68-70.
- SOÓ, R. /1964/: A magyar flóra és vegetáció... I. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SZIJJ, J. /1951/: Gémtelepek Magyarországon 1951-ben. Aquila, 55-58: 81-87.
- VASVÁRI, M. /1938/: A bakcsó és az üstökös gém táplálkozási oekológiája. Aquila, 42-54: 126-127.
- ZABOS, G. /1983/: Horgászoknak a Tiszáról. Mezőgazdasági Kiadó, MOHOSZ, Budapest.

Dr. ENDES Mihály
H-5350 TISZAFÜRED
Nefelejcs u.2.